

в умовах європейської інтеграції: Зб. матеріалів XV Всеукр. наук.-прак. конф., Київ, 25 – 26 квітня 2012 р.; у 3-х т. / Редкол.: І.І. Тимошенко (відп. ред.) та ін. – К.: Вид-во Європейського університету, 2012. – Т. 2. – 74 – 76.

2. Кокойло Ю.О. Особливості готовності вчителів до формування потреби у здоровому способі життя в учнів / Ю.О. Кокойло // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Зб. наукових праць. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – № 38 (62). – С. 97 – 105.
3. Оржеховська В.М. Педагогіка здорового способу життя / В.М. Оржеховська // Проблеми освіти: Наук.-метод. зб. / Кол. авт. – К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, 2006. – Вип. 48. – 223 с.

В статье рассматривается проблема формирования потребности в здоровом образе жизни (ЗОЖ) как главного способа сохранения и укрепления здоровья человека. Описываются психолого-педагогические условия формирования потребности в ЗОЖ у будущих учителей. Обосновывается использование социально-психологического тренинга как главного психолого-педагогического условия формирования потребности в ЗОЖ. В статье представлена и описана модель формирования потребности в ЗОЖ у будущих учителей, а также приведено описание апробации социально-психологического тренинга со студентами-будущими учителями и конкретные результаты групповой работы.

The article reveals the problem of the formation of the need for a healthy lifestyle (HLS) as the main method of preserving and improving human health. Described psychological and pedagogical conditions of formation of the need for healthy lifestyles of the future teachers. Demonstrate the use of socio-psychological training as the main psycho-pedagogical conditions of formation of the need for healthy lifestyles. The article presents and describes the model of healthy lifestyle needs of future teachers, as well as a description of testing socio-psychological training to students, future teachers and concrete results of group work.

Статтю подано до друку 03.05.2013.

© 2013 р.

І. М. Бевзюк (м. Київ)

ОСОБИСТІСНІ ДЕТЕРМІНАНТИ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ПРОКУРАТУРИ

Постановка проблеми. Сучасна професійна освіта спрямовує зусилля на створення умов, що забезпечують високу якість професійної підготовки майбутніх спеціалістів, розвиток їх здібностей самостійно вирішувати особистісні та професійні проблеми. Виходячи з цього, провідним завданням закладів вищої освіти є підготовка висококваліфікованого працівника, який володіє відповідними компетенціями.

Комуникативна компетентність посідає провідне місце у структурі професійно важливих якостей майбутніх працівників прокуратури, оскільки професія прокурора відноситься до соціономічних видів праці («людина – людина»), де спілкування зі сторони, що супроводжує трудову діяльність, перетворюється у професійно значущу сторону. Недостатній рівень комунікативної компетентності фахівців зумовлює комунікативні бар'єри, конфлікти у спілкуванні, знижує професіоналізм працівників. У той же час, успіх діяльності майбутнього

прокурора залежить від його здатності організувати свою роботу на основі професійно виваженого спілкування з суб'єктами сфери взаємодії.

Виходячи з актуальності проблематики, метою даної статті є визначення особистісних детермінант комунікативної компетентності майбутніх прокурорів.

Проблеми комунікативної компетентності аналізуються у працях К.О.Абульханової-Славської, Г.М. Андрєєвої, О.О. Бодальова, Л.П. Буєвої, С.П.Іванової, М.С.Кагана, С.Д. Максименка, О.М. Леонтьєва, О.О. Леонтьєва, Б.Ф. Ломова, Б.Д. Паригіна та інших. Узагальнюючи різні підходи щодо змісту комунікативної компетентності, ми дійшли висновку, що комунікативна компетентність є інтегральною якістю особистості, що виконує функцію адаптації і адекватного функціонування особистості в соціумі, містить якості, установки, цінності, ролі особистості, стереотипи та позиції спілкування. Комунікативна компетентність може бути осмислена як ключова компетентність, що забезпечує усі сторони життя і діяльності людини, а також як самостійний компонент у загальній професійній компетентності фахівця.

За С.П. Івановою, розвиток комунікативної компетентності передбачає знання норм і правил міжособистісної взаємодії, здатність робити соціально-психологічний прогноз комунікативної ситуації, у якій доведеться спілкуватись; соціально-психологічно програмувати процес спілкування, спираючись на своєрідність комунікативної ситуації; «вживатися» в соціально-психологічну атмосферу комунікативної ситуації; здійснювати соціально-психологічне управління процесами спілкування [3].

Під час практичної діяльності перед прокурором постають такі завдання, як вироблення цілей, складання планів, дій і перспектив їх реалізації, а також уникнення та подолання труднощів. Багатоаспектність діяльності прокурора висуває певні вимоги до індивідуально-психологічних особливостей та професійних якостей майбутнього діяча прокуратури, зокрема, до рівня його комунікативної компетентності. Рівень комунікативної компетентності майбутнього прокурора знаходиться у залежності від рівня його загального розвитку, світогляду, наявності різнобічних знань, сформованості певних моральних принципів [6]. Основу комунікативної компетентності прокурора формують комунікабельність, комунікативні якості та комунікативні уміння [2]. Ефективність процесу формування комунікативної компетенції зумовлена рядом психологічних та педагогічних факторів, які можна визначити як суттєві обставини, що впливають на успішність розвитку професійного спілкування у майбутніх прокурорів.

Емпіричне дослідження особливостей комунікативної компетентності майбутніх прокурорів відбувалось згідно системного підходу, що займає важливе місце у суспільній практиці та науковому пізнанні. Системний підхід у психології розуміється як спосіб теоретичного та практичного дослідження, який передбачає, що кожний психічний процес, явище чи стан людини розглядаються як система (Б.Ф.Ломов [7], С.Д. Максименко [8]). Особливість системного підходу полягає в тому, що система досліджується як єдиний організм з урахуванням внутрішніх зв'язків між окремими елементами і зовнішніх зв'язків з іншими системами та об'єктами.

Опора на системний підхід, дозволили нам описати поняття «комунікативної компетентності майбутнього прокурора» як цілісне системне явище та виділити в його структурі ряд взаємопов'язаних компонентів:

- гностичний компонент (система знань про сутність, структуру, функції та особливості спілкування взагалі та професійного зокрема; знання про стилі спілкування, зокрема, про особливості власного комунікативного стилю; фонове знання, тобто загальнокультурна компетентність, яка, не маючи безпосереднього відношення до професійного спілкування, дозволяє вловити, зрозуміти приховані натяки, асоціації тощо, тобто зробити розуміння

глибшим, більш емоційним, глибоким, особистісним; творче мислення, внаслідок якого спілкування виступає як різновид соціальної творчості);

- комунікативний компонент (загальні та специфічні комунікативні уміння, які дозволяють успішно встановлювати контакт із співрозмовником, адекватно пізнавати його внутрішні стани, керувати ситуацією взаємодії з ним, застосувати конструктивні стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях; культура мовлення; експресивні уміння, які забезпечують адекватний висловлюванням міміко-пантомімічний супровід; перцептивно-рефлексивні уміння, які забезпечують можливість проникнення у внутрішній світ партнера по спілкуванню та розуміння самого себе; домінуюче застосування організуючих впливів у взаємодії з людьми;

- емоційний компонент (гуманістична установка на спілкування, інтерес до іншої людини, готовність вступати з нею в особистісні, діалогічні взаємини, інтерес до власного внутрішнього світу; розвинуті емпатія та рефлексія; високий рівень ідентифікації з виконуваними професійними та соціальними ролями; позитивна Я-концепція; адекватні вимогам професійної діяльності психоемоційні стани);

- мотиваційний компонент (потреба у спілкуванні, мотивація до успіху).

Аналіз літератури доводить зв'язок комунікативної компетентності і комунікативних здібностей [1; 9]. Компетентність при цьому трактується як деяка характеристика поведінки, домінуюча форма активності особистості, сформованість відповідних навичок та вмінь, ступінь освоєння певної діяльності. Здібності ж характеризуються як потенційні можливості та задатки, від яких залежить швидкість, якість і рівень сформованості відповідної компетентності.

Досліджуючи методи комунікативної компетентності фахівців, Приходько В.М. зазначає, що будь-який фахівець повинен володіти різноманітними навичками міжособистісного спілкування, а саме: ефективно говорити та слухати під час спілкування; налагоджувати комунікативний контакт з іншими людьми; орієнтуватися в особливостях партнера у спілкуванні; спостерігати, розуміти та застосовувати невербальну мову; запобігати та долати перепони у взаєморозумінні тощо [9].

Таким чином, у емпіричному дослідженні нами акцент був зроблений на виявленні індивідуально-психологічних властивостей особистості майбутніх прокурорів, що зумовлюють рівень їх комунікативної компетентності.

Експеримент проводився в Інституті підготовки кадрів Національної академії прокуратури України (НАПУ). У ньому взяли участь студенти-магістранти денної форми навчання у кількості 202 осіб віком від 20 до 25 років.

Дослідження відбувалось поетапно. На першому етапі нами було проведено самооцінювання студентами компонентів комунікативної компетентності майбутніх прокурорів за 5-бальною шкалою (анкета А): перцептивні уміння (вміння сприймати, розуміти, оцінювати людьми соціальні об'єкти: самих себе, інших людей, групи, соціальні спільноти, соціальні ситуації); навички слухати (розуміти інформацію, відбирати необхідну, отримувати зворотній зв'язок, долати перешкоди слухання: когнітивний дисонанс, тривожність, пасивність тощо); уміння невербального спілкування (уміння подавати, отримувати та тлумачити інформацію, яка надходить не через мову, а інші канали сприймання: тіло, жести, міміку тощо); уміння вербального спілкування (уміння організації спільної комунікативної діяльності, знання конвенційних норм спілкування); асертивність (здатність людини з впевненістю та гідністю відстоювати власні права, не зневажаючи при цьому інші); інтерактивні уміння (здатність людини приймати «роль іншого», уявляти, яким чином її сприймає партнер по спілкуванню і, відповідно до цього інтерпретувати ситуацію спільної діяльності та конструювати власні дії); лідерські уміння (вміння організувати та керувати групою, приймати відповідальні рішення у важливих для групи ситуаціях, визначати напрямок та характер діяльності усієї групи);

конфліктна компетентність (знання закономірностей виникнення та розвитку конфліктів, володіння технологіями запобігання та конструктивного розв'язання конфліктів), ораторські уміння (уміння красиво і переконливо виступати перед аудиторією), уміння адаптувати мову (уміння обирати та використовувати мову, мовлення, лексику відповідно до специфічної аудиторії слухачів, враховуючи їх вікові, соціальні, релігійні особливості тощо).

На другому етапі проводилось виявлення особистісних показників, що зумовлюють розвиток комунікативної компетентності майбутніх прокурорів: комунікативні та організаторські схильності (методика КОС); комунікативність, соціальна активність (екстраверсія), лідерство, компромісність (ІТО Л.М.Собчак), мотивація до успіху (методика Т. Елерса «Діагностика мотивації до уникнення невдач»); сила збудження та зрівноваженості нервових процесів (тест темпераменту Стреляу); емоційна стійкість (АРІ Айзенка); прояви емпатії («Методика емоційного відгуку» А. Меграбіана у модифікації Н. Епштейна).

На третьому етапі відбувалась інтерпретація та аналіз отриманих результатів.

Самооцінка рівнів комунікативної компетентності студентів за анкетною розподілялась у межах від 10 (мінімальний показник) до 50-и балів (максимальний показник), що дозволило виділити такі рівні сформованості комунікативної компетентності: *низький рівень* – 10-20 балів; *середній рівень* – 21-40 балів; *високий рівень* – 41-50 балів.

Методика виявлення комунікативних і організаторських схильностей (КОС В.В. Синявського та В.А. Федорошина) застосовується для виявлення комунікативних та організаторських схильностей особистості: вміння швидко і чітко встановлювати ділові і дружні контакти з людьми, прагнення розширяти контакти, участь у групових заходах, уміння впливати на людей, прагнення проявляти ініціативу тощо. Показники комунікативних та організаторських здібностей підраховувались за формулою: $K = 0,05 * C$, де K – величина коефіцієнта, C – кількість відповідей, що співпали з ключем. Таким чином рівні комунікативних здібностей розподілялись наступним чином: *низький* – 0,10-0,45; *нижче середнього* – 0,46-0,55; *середній* – 0,56-0,65; *високий* – 0,66-0,75; *дуже високий* – 0,76-1. Організаторських здібностей: *низький* – 0,20-0,55; *нижче середнього* – 0,56-0,65; *середній* – 0,66-0,70; *вище середнього* – 0,71-0,80; *високий* – 0,81-1.

Дослідження самооцінки комунікативної компетентності студентів дозволило виявити рівні її сформованості.

Таблиця 1

Рівні сформованості комунікативної компетентності студентів

N=202

Рівні					
Низький		Середній		Високий	
Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
41	20,3	97	48,1	64	31,6

Так, серед студентів магістрантів спостерігається перевага середнього рівня комунікативної компетентності (48,1%), 31,6% визначають її розвиток як високий і 20,3% – як недостатній (табл.1). Такі данні засвідчують необхідність впровадження спеціалізованих заходів з розвитку комунікативної компетентності у навчальний процес підготовки майбутніх прокурорів.

Детальний аналіз даних анкети А, показав, що для високого рівня самооцінки комунікативної компетентності студентів найбільш вираженими є такі її властивості як: ораторські вміння (4,5), лідерські якості (4,2), навички слухання (4,1), навички вербального

спілкування (4,1), інтерактивні уміння (3,9). Дещо нижчими є такі параметри комунікативної компетентності, як: знання невербального спілкування (3,3), асертивність (3,5), конфліктологічна компетентність (3,4).

Для групи, що визначила свій рівень комунікативної компетентності як низький, проблеми існують у сформованості таких складових комунікативної компетентності, як: перцептивні уміння (2,8 б.), конфліктологічна компетентність (2,7 б.), уміння адаптувати мову (2,9 б.).

Розглянемо, як показники комунікативної компетентності майбутніх прокурорів співвідносяться з іншими особистісними властивостями, що зумовлюють її рівень. У табл. 2 представлено співвіднесення показників комунікативних та організаторських схильностей з рівнями розвитку комунікативної компетентності студентів – майбутніх працівників прокуратури. Середні показники по кожній виділеній групі засвідчують співвіднесення рівні комунікативної компетентності та комунікативних і організаторських схильностей: для групи з низьким рівнем властиві показники комунікативності нижче середнього (0,48 б.) при відсутності найнижчих балів, для групи з середнім рівнем спостерігається перевага середніх та вище середніх показників (що у сукупності складає 0,63 б.), для групи, що оцінила свою комунікативну компетентність на високому рівні, властиві показники вище середнього рівня. Організаторські схильності мають таку ж тенденцію взаємозв'язків. Важливо відмітити, що дуже високого рівня організаторських здібностей не виявлено навіть у групі з високим рівнем комунікативної компетентності, що засвідчує необхідність підсилення цієї складової у підготовці майбутніх прокурорів.

Таблиця 2

Виразення організаторських та комунікативних схильностей майбутніх прокурорів у відповідності рівнів їх комунікативної компетентності

Рівні комунікативної компетентності	Організаторські схильності	Комунікативні схильності
	Середні показники	
Низький	0,54	0,48
Середній	0,66	0,63
Високий	0,74	0,66

Зв'язки комунікативної компетентності з іншими вищеназваними особистісними показниками представимо у кореляційних взаємозв'язках. Так, було з'ясовано, що комунікативна компетентність, визначена у самооцінних ставленнях, позитивно корелює з мотивацією досягнення ($r=0,644$, при $p \leq 0,01$), емпатією ($r=0,569$, при $p \leq 0,05$), компромісністю ($r=0,573$, при $p \leq 0,05$), емоційною стійкістю ($r=0,544$, при $p \leq 0,05$), силою ($r=0,611$, при $p \leq 0,01$) та врівноваженістю ($r=0,637$, при $p \leq 0,01$) нервових процесів. Відсутній чіткий взаємозв'язок комунікативної компетентності з екстраверсією, умінням адаптувати мову.

Отже, комунікативна компетентність майбутнього прокурора є цілісним системним утворенням, яке складається з гностичного компоненту, комунікативного, емоційно-вольового, мотиваційного. Високий рівень сформованості комунікативної компетентності майбутніх прокурорів зумовлений ораторськими уміннями, розвитком навичок вербального спілкування, інтерактивних умінь, навичками активного слухання, лідерськими якостями. Підвищення комунікативної компетентності обумовлено високим рівнем комунікативних та організаторських здібностей, компромісністю, розвинутою емпатією, мотивацією до успіху, помірною соціальною

активністю (екстраверсією), силою та врівноваженістю нервових процесів та емоційною стійкістю.

Проведене емпіричне дослідження дозволило встановити рівні сформованості комунікативної компетентності майбутніх працівників органів прокуратури у самооцінних ставленнях, визначити особистісні детермінанти, що зумовлюють цей розподіл, спрогнозувати стратегію побудови розвивально-корекційної програми з оптимізації рівнів комунікативної компетентності майбутніх прокурорів у процесі їх професійної підготовки.

Література

1. Бодалев А.А. Психология общения: Избранные труды. – 2-е изд. / А.А. Бодалев – М. : Московский психолого-социальный институт, НПО «МОДЭК», 2002. – 256 с.
2. Васильев В.Л. О психологических качествах следователя / В.Л.Васильев // Вопросы судебной психологии. – М., 1971. – С. 75-76.
3. Иванова С.П. Учитель XXI века: ноопсихологический подход к анализу профессионально-личностной готовности к педагогической деятельности / С.П. Иванова. – Псков : ПГПИ им. С.М. Кирова, 2002. – 228 с.
3. Касаткіна О.В. Психолого-педагогічні основи розвитку комунікативної компетентності студентів (на прикладі вивчення англійської мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / О.В.Касаткіна. – Івано-Франківськ, 2007. – 19 с.
4. Колмогорова Н.С. Коммуникативная компетентность как условие и следствие становления направленности личности : Дис. ...канд. психол. наук. – РГБ : М., 1997. – С. 237 с.
5. Косюта М.В. Прокурорська система України в умовах демократичного суспільства. / М.В.Косюта. – Одеса : Юрид. лит., 2002. – 375с.
6. Лапшина В.Л. Про деякі особливості формування професійних якостей правоохоронців / В.Л.Лапшина // Вісник Харківського національного університету. – 2000. - № 472. – С. 9-102.
7. Ломов Б.Ф. Системность в психологии. / Под ред. Б.Ломова, В. Барабанщикова, Д.Завалишиной, В.Пономаренко. – М. : Институт практической психологии, МОДЭК, 1996. – 384с.
8. Максименко С.Д. Генеза існування особистості. – К. : Вид-во ООО «КММ», 2006. – 240с.
9. Приходько В.М. Комунікативна компетентність керівника навчального закладу як основа професійної культури спілкування / В. М. Приходько, М.І. Приходько. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.osnova.com.ua>

В статье рассматриваются психологические аспекты развития коммуникативной компетентности будущих работников прокуратуры. Анализируются результаты эмпирического исследования личностных детерминант коммуникативной компетентности, их влияния на уровень сформированности этого профессионально важного качества будущих работников прокуратуры.

The article deals with the psychological aspects of the communicative competence of future prosecutors. The results of an empirical study (research, investigation) personal components of communicative competence, their impact on the level of development an important characteristics of future prosecutors.

Статтю подано до друку 12.06.2013.